

Krajina Moravského krasu před 100 lety a dnes

Petr Zajíček

Moravský kras je naší největší a nejvýznamnější krasovou oblastí. Území tvořené devonskými vápenci prodělalo dlouhodobý geologický vývoj. Je v něm vyvinuto množství povrchových a podzemních jevů, evidována je zde téměř polovina krasových jeskyní

z celé České republiky. V posledních staletích vzhled krajiny ovlivňovala činnost člověka. Díky archivu více než sto let starých fotografií můžeme srovnávat, jak se změnila tvář Moravského krasu za toto nepatrné období jeho existence.

Obr. 1: **A** – Balcarova skála s jeskynním portálem na počátku 20. století. Foto Karel Absolon, archiv SJČR, **B** – Totéž místo v roce 2009. Foto Petr Zajíček, archiv SJČR

Obr. 2: **A** – Soutěska „Horní úzká“ v Suchém žlebu na počátku 20. století. Foto Karel Absolon, archiv SJČR, **B** – Totéž místo v roce 2015. Foto Petr Zajíček, archiv SJČR

Utvoření a vývoj oblasti

V průběhu mořské záplavy ve středním až svrchním devonu (stáří 380–350 mil. let) se na území dnešní Moravy postupně ukládaly v několika cyklech na dno moře vápnité schránky organismů, které postupně konsolidovaly v pevnou horninu – vápennec. Mocnost souvrství činila stovky metrů až jeden kilometr a po ústupu moře začaly vápence podléhat erozní činnosti sladké povrchové a atmosférické vody. Během dlouhodobého vývoje poznamenalo oblast opakované vrásnění při horotvorných procesech (na konci prvohor a v průběhu druhohor) a také další opakované krátkodobé mořské záplavy v juře a rovněž v badenu (třetihory). Od poslední čtvrtiny třetihor se vyvíjela oblast Moravského krasu do dnešní podoby. Již existující povrchové i podzemní krasové fenomény (žleby, propasti, jeskynní soustavy ad.) měly charakter i rozsah podobný současnému stavu. S příchodem člověka dostával vývoj Moravského krasu novou dimenzi. Pravěcí lidé zprvu využívali jeskyně s velkými portály jako přirozená sídliště. Moderní člověk pak postupně využíval krajinu v celém rozsahu; začal zde hospodařit, těžit železnou rudu a zakládal osady.

Vliv člověka na krajinu

Úrodná půda, výskyt železné rudy a dostatečné množství dřeva v lesích Moravského krasu a jeho okolí, to vše pozitivně ovlivnilo rozvoj osídlení lidmi ve starověku a raném středověku. Řada obcí sice později v území zanikla, většina se však dochovala. Těžba dřeva a zemědělská činnost průběžně měnily i tvář krajiny v krasové oblasti s množstvím jeskyní a propastí. Ty se také od počátku 17. století stávaly předmětem zájmu učených lidí. Zprvu zde hledali kosti pro léčivé masti, později začali známé podzemní prostory odborně zkoumat a popisovat. Lze konstatovat, že Moravský kras je kolébkou české speleologie, ale i dalších vědních oborů, jako je paleontologie či archeologie. Těžba a zpracovávání železa neustávaly, odtěžené lesní plochy byly postupně osázeny dalšími generacemi dřevin, aby je bylo možno opětovně využít. A tak se postupně, v určitých cyklech, vzhled území obměňoval. Bylo období, kdy Moravský kras pokrývaly husté lesy, jindy byly vápencové hřebeny a hluboká údolí s množstvím jeskynních portálů obnaženy.

Moravský kras před 100 lety

V období přelomu 19. a 20. století byla krajina Moravského krasu, zvláště v její severní části, značně odkryta po těžbě dřeva. V této době a ještě řadu let poté zde působil náš nejvýznamnější krasový badatel Karel Absolon. Jeho jméno je nejvíce spjato se zpřístupněním Punkevních jeskyní včetně dna propasti Macocha a zprovoznění vodní plavby, s objevem nové části Kateřinské jeskyně a jejím zpřístupněním veřejnosti a také s archeologickými vykopávkami na Moravě. Absolon však byl znám i pečlivou dokumentací, publikační a archivářskou činností. Vytvářel mapy, nákresy, bibliografické soupisy a také velmi aktivně fotografoval v Moravském krasu a dalších krasových oblastech Evropy. Díky tomu se dochoval obsáhlý unikátní soubor fotografií z Moravského krasu od počátku 20. století až do 30. let. Právě povrchové fotografie Moravského krasu ukazují krajinu tohoto území, jak vypadala, když byla obnažena. V krasových žlebech byly nádherné výhledy do skalnatých svahů, členité bělavé vápencové hřebeny vynikaly řadou geomorfologických prvků, některé krasové planiny plné závrťů byly otevřené a prosluněné. Krajinný ráz

Obr. 3: **A** – Portál Sloupských jeskyní, vchod do Nicové jeskyně na počátku 20. století. Foto Karel Absolon, archiv SJČR, **B** – Totéž místo v roce 2000. Foto Petr Zajíček, archiv SJČR

byl sice oproti původnímu stavu uměle pozměněn, avšak další lidské umělé zásahy v průběhu 20. století nebyly v některých případech šťastné.

Proměny krasové krajiny během 20. století

Dnešní podíl původních dřevin v Moravském krasu již není zdaleka tak velký jako v relativně nedávných dobách před intenzivní těžbou. Typické pro oblast byly lesy tvořené převážně bukem lesním, jedlí bělokorou a habrem obecným. Dřevinnou skladbu lesních porostů doplňovaly javory, jasany a duby. Od počátku 20. století byly volné plochy po těžbě osazovány smrkovými monokulturami, které jsou však nevhodné pro alkalické vápencové podloží. Vzhledem k velké rychlosti růstu smrku ztepilého došlo během několika desetiletí k hustému zalesnění krajiny. Řada lokalit a zákoutí se ztratila v porostu, mnoho výhledů do krajiny zaniklo. Ještě před 100 lety byl ze dna Suchého žlebu krásný výhled na Čertův most – největší útvar svého druhu v Moravském krasu –, dnes je možno jej ze stej-

ného místa spatřit jen v zimních měsících. Nelze říci, že pro tak významnou přírodní oblast bylo jakkoliv přínosné intenzivní odlesnění. Ale ani opětovné nevhodné zalesnění nebylo správným řešením. Dalším

negativním umělým zásahem v krajině Moravského krasu bylo v polovině 20. století sloučení lučních ploch a drobných políček jednotným hospodařením v rozlehlé lány. V některých místech byly uměle zaváženy

Obr. 4: **A** – Serpentýna k propasti Macocha v Macošské stráni. Kolem roku 1920. Foto Karel Absolon, archiv SJČR

Obr. 5: **A** – Suťový kužel na dně propasti Macocha kolem roku 1905 Foto Karel Absolon, archiv SJČR, **B** – Totéž místo v roce 2010. Foto Petr Zajíček, archiv SJČR

Obr. 4: **B** – Serpentýna k propasti Macocha v Macošské stráni v roce 2015. Foto Petr Zajíček, archiv SJČR

a zaorávány závrtý. V posledních letech se situace v problematice vegetačního pokryvu zlepšuje. Zvláště v nejceněnějších částech Moravského krasu jsou populace smrku ztepilého odstraňovány a snahou je navrátit území takovou skladbou lesních porostů, která by se přiblížila původnímu stavu.

Ačkoliv na počátku 20. století byla krajina Moravského krasu již výrazně poznamenána lidskou činností, za následujících 100 let prodělala další nepřehlédnutelné proměny. Přesto v oblasti existují místa, která si zachovala svou původní podobu. Jedná se např. o bukové lesy ve svazích Josefovského údolí. Nejceněnější částí je přírodní rezervace Habrůvecká bučina. Jak bude asi vypadat Moravský kras za dalších 100 let?